

« zurück blättern vor »

HOLENDER subst. m., ab 1626; auch *holander*, *hollender*, *olander*, *olender*, *olęder*. **1)** pl. ‘Siedlungen, die im 17. und 18. Jh. im Gebiet von Warthe und Weichsel von Protestanten gegründet wurden’ – ‘osady zakładane przez protestantów w dorzeczu Warty i Wisły w XVII i XVIII w.’: (1611–1640) 1735 Vol.Leg. 3 50, L *Włoki puŃte, które naymwię** *Holandrowie na paszę*. o (1669–1697) 1738 Vol.Leg. 5 391, L *Wisła corocznie brzegi przerywaiąc, to w Holendry, to w Zuławy bieg swój odwraca*. o 1775–1806 Teat.19 20, L *Bydło na Hollendrach u proŃtych chłopów daleko lepsze*. o (1882–1886) 1897–1898 Korzon Wewn. II 350, DOR *W kilku innych miastach pomniejszych oraz we wsiach zwanych holendrami znalazłaby się jeszcze dość liczna ludność niemiecka, ale już mniej gęsta, więcej z polską pomieszana*. – L, SW, LSP, DOR (hist.) sowie BAN. **2)** ‘ein goldenes holländisches Geldstück, Dukat’ – ‘złota moneta holenderska, dukat’: 1787 Polak w Paryżu 9, DOR *On nierownie przedzej kieszonki by mi z holendrow oswobodził, niż zęcny krawczyk wyproził kieskę, P. Jourdain*. o 1775–1806 Teat.43c 19, L *Nad tym głowę suszę, iak się dorwać holendrów, tych beŃtyiek*. o (†1826) 1970 Ossol.Wiecz. 26 *w niedostatku złota [...], ile tylko słów [...] honoru dostarczył mu język, wszystkie na czerwioną kralę za obrączkowe holendry łożył*. o [LBel.] †1849 Goł., SW – L, SW (m.u.), DOR (daw.). **3)** ‘Holländerwindmühle, Kappenwindmühle’ – ‘wiatrak o ruchomym dachu’: SWIL (prow.), SW, LSP, DOR (przestarz.). **4)** ‘eine Figur im Eiskunstlauf, Bogen, den der Eiskunstläufer auf dem Eis zieht’ – ‘jedna z figur w jeździe na łyżwach, łuk zataczany przez łyżwiarza na lodzie’: 1898 Mucha nr23 s.4, WIECZ *Warszawiaki wytrynili hakatystego, a sprowadzili Olendra Chwasta, bo co Olender to nie Prusak*. o 1900 Orł. Dekl. 59, WIECZ *Łyżwiarzy jest obficie, co holendrem i wykrętem prześlizgują się przez życie*. o [LBel.] (1928) 1952 Nałk.Z.Mił. 45, DOR *OdprawiliŃmy nasze łyżwiarskie sztuki – wszelkie ósemki, najwspanialsze holendry*. – LSP, DOR (sport.). **5)** ‘eine Maschine, die zum Zerkleinern von Rohstoffen für die Papierproduktion dient’ – ‘maszyna służąca do rozdrabniania surowców przeznaczonych do produkcji papieru’: 1950 Kołak. Towarozn. 21, DOR *Ponieważ wyprodukowana celuloza nie ma ładnego, czystego koloru, przeto jeśli ma być użyta do produkcji papierów wyższych gatunków, bywa bielona w holendrze bielarskim przy pomocy chlorku*. o 1954 Kafel Techn. 142, DOR *Pierwszą czynnością, po wysortowaniu i przygotowaniu surowców, w produkcji papierniczej jest mielenie włókien, które odbywa się w holendrach*. – SWIL, SW, LSP, DOR (techn.). ♦ **Var:** *holander* subst. m., (1611–1640) 1735 Vol.Leg. 3 50, L o [LBel.] 1633 Birk. Zyg. 13, L – L, SW (m.u.); *holender* subst. m., (1669–1697) 1738 Vol.Leg. 5

391, L – SWIL, SW, LSP, DOR; *hollender* subst. m., (1611–1640) 1735 Vol. Leg. 3 388, L o 1775–1806 Teat.19 20, L – L, SWIL; *olander* subst. m., [hapax] (1611–1640) 1735 Vol.Leg. 3 388, L – L (zan.), SW (m.u.); *olender* subst. m., [hapax] 1898 Mucha nr 23 s.4, WIECZ – L, SWIL, SW (m.u.); *oleder* subst. m., [hapax] (1611–1640) 1735 Vol.Leg. 3 388, L – L, SW (m.u.), DOR. ◇ **Etym:** nhd. *Holländer* subst. m., ‘östlich der Elbe der Milchwirtschaftler auf einem Gut, meist Pächter; beim Papiermüller eine Maschine; eine besondere Art von Windmühlen’, GRI, nur für Inh. 1, 3, 5. ◇ **Hom:** *holender* subst. m., ‘Pflanzenart’, zuerst geb. SW; *holender* subst. m., ‘eine Art Fluch’, bel. seit 1935, WIECZ, zuerst geb. DOR. ◇ **Der:** *olenderski* adj., 1641 K.Opal.Sat. 149, zuerst geb. SW; *olederski* adj., [hapax] †1656 Opal., SW, zuerst geb. SW; *hollenderka* subst. f., [hapax] 1775–1806 Teat. 9 18, L, zuerst geb. L; *hollenderski* adj., 1775–1806 Teat.36c 109, L, zuerst geb. L; *olendrować* v. imp., ‘mit einer hohlen Nadel nähen’, [hapax] vor 1809 Mag.Mskr., L, zuerst geb. L; *holendernia*; *hollendernia*; *olendernia* subst. f., ‘eine holländische Siedlung; ein Musterkuhstall’, 1857 Groza Moz. 54, DOR, zuerst geb. L, nur für Inh. 1; *olenderka* subst. f., ‘eine Kuh, die aus Holland stammt’, zuerst geb. SWIL; *holendrować* v. imp., ‘Bogen auf dem Eis ziehen’, 1927 Gard.Trzech 121, DOR, zuerst geb. SWIL, nur für Inh. 4; *hollendrować* v. imp., ‘bei den Buchbindern: aushöhlen’, zuerst geb. SWIL, nur für Inh. 5; *holendrowy* adj., [hapax] 1949 Tour.Papier. 70, DOR, zuerst geb. DOR, nur für Inh. 5. ♦ Es handelt sich offensichtlich um getrennte Entlehnungen, die alle dem ebenfalls aus dem Deutschen entlehnten Eigennamen (Volksnamen) *Holender* (Erstbeleg 1633 Birk[[owski] Zyg. 13, L) zugeordnet wurden. Inhalt 3 kann eine polnische Übertragung des Volksnamens sein. Der Fluch *holender* ist eine ursprünglich scherzhaftige Wortvermeidung für *cholera*.

« zurück blättern vor »